

A TÖRTÉNÉSZCÉH MODERN ÜDVTÖRTÉNETE

Romsics Ignác: *Clio bűvöletében.* *Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel*

■ Romsics Ignác a 2011/2012-es tanév kezdetére vastkos historiográfiai szintézissel lepte meg a magyar történettudomány története iránt érdeklődőket. A mű elsősorban a felsőoktatási történelem szakos képzésben részt vevők érdeklődésére tarthat számot. De kultúrtörténeti összefoglalóként is olvasható: hogyan változott a történettudomány az elmúlt két évszázadban? Mikor milyen szerepet szántak neki? S kik és miként művelték?

A több mint 600 oldalas kötettel Romsics a téma mind ez idáig legrészletesebb áttekintését tette le a tudomány képzeletbeli asztalára. Elsőre talán meglepő lehet, hogy a modern kori magyar történelem neves kutatója és oktatója tudománytörténeti összefoglalót írt, de voltak árulkodó jelek az utóbbi néhány évben, hogy Romsics behatóbban foglalkozik szakmája múltjával. Mindenekelőtt említhetjük a *Mítoszok, legendák, tévhitek* című tanulmánykötethez írt bevezetőjét, melyben először nyúlt a témához: az európai történetírás főbb irányzatait és legjelentősebb alakjainak tevékenységét vázolta fel röviden.¹ E bevezető nagy ívű tablója egy évvel később kibővítve, önálló *Rubicon*-számként is megjelent.² Ugyanekkor történetelméleti témájú előadást tartott a *Mindentudás Egyetemén*.³ Hamarosan pedig módszertani írást jelentetett meg a szintézisírásról.⁴

A magyar történettudomány egyes kérdéseiről később publikált. Elsőként 2004-ben egy mainzi konferencián tartott német nyelvű előadást a 20. századi magyar történetírásról.⁵ 2006-ban pedig két magyar nyelvű vázlatos áttekintést írt a modern magyar történettudomány intézményrendszerének alakulásáról és kulcsfiguráiról.⁶ Ezek hátterét az ELTE

doktori képzésében tartott historiográfiai szemináriumok alkották, melyek némelyikén jelen sorok írója is jelen volt. E kurzusok egyikén a magyar történelmet – vagy annak egy-egy nagyobb korszakát – áttekintő szintézisművek kerültek terítékre Csuday Jenő összefoglalójától a legújabbakig; egy másik félévben pedig a történetírást ért posztmodern kihívásról tartott szövegolvasást. Historiográfiai írásai a *Történelem, történetírás, hagyomány* című gyűjteményes kötetben is helyet kaptak.⁷

A most megjelent kötet közvetlen előzményének a 25. évfolyamába lépett *Aetas* jubileumi konferenciáján tartott előadása tekinthető.⁸ Ebben előbb a magyar történettudomány intézményrendszerének alakulását és teljesítményét mutatta be a dualizmustól a rendszerváltásig, az előadás második felében pedig a magyar történettudomány jelenlegi sajátosságairól és problémáiról (elsősorban a tudományos szakértáborok létéről, valamint a színvonalat hígító képzési, foglalkoztatási és publikációs dömpingről) ejtett szót. 2011-ben pedig több átfogó előadásban és tanulmányban is foglalkozott historiográfiai kérdésekkel. Így a neoabszolutizmus korának magyar történetírásáról,⁹ majd napjaink történetírásának főbb kutatási irányzatairól.¹⁰ A *Korunk* erdélyi történetírókról összeállított számának bevezetőjeként pedig a magyar történettudomány vázlatos történetét adta.¹¹ Az pedig már a Romsics-életmű alakulását kevésbé figyelemmel kísérők számára is figyelemfelkeltő lehetett, hogy akadémiai székfoglalóját a történettudomány 1945–49 közötti kommunista kisajátításáról tartotta.¹² A témát részletesen tárgyaló felsőoktatási kézikönyv születéséhez azonban nyilván az is hozzájárult,

hogy az elmúlt években historiográfia-kurzust tartott az egri Eszterházy Károly Főiskola történelem szakos hallgatóinak.

Ezen előzmények tudatában korántsem nevezhető meglepőnek s különösen nem előzmények nélkülinek a most megjelent színtézis s annak súlypontjai. A kötet alcíme egyúttal azt is világossá teszi, hogy a hangsúly a magyar történetírás elmúlt kétszáz évének ismertetésén van, amihez csak háttérrel ad a nemzetközi historiográfia.

A *Clio bűvöletében* három nagyobb egységre tagolható: a főszövegre, egy 15 tételes historiográfiai szemelvénygyűjteményre, valamint az egyéb függelékekre. Kezdjük a végén! A kötethez tartozó névmutató alapos munka, azonban sajnos – a mai kiadói gyakorlatnak megfelelően – csak a kötetben előforduló személyek visszakeresését teszi lehetővé. Hasznos lett volna még egy tárgymutató is, amely legalább az említett intézmények, folyóiratok, irányzatok visszakeresését segítené. Jelenleg ugyanis például a *Századok*-ra vonatkozó ismereteket négy különböző fejezetben elszórva találhatja meg az olvasó, az ELTE történeti tanszékeinek történetét pedig csak szemfülesen és jegyzetfüzettel olvasva lehet összehogarszni.

Ugyancsak a fügélékben kapott helyet a Romsics által legfontosabbnak ítélt 21 egykori magyar történész rövid életrajzi szócikke. A kiemelt 21 személy – a jezsuita forrásgyűjtő iskolától Kosáry Domokossal bezárólag – a magyar történettudomány legformátumosabb alakjai, akiknek működése hosszabb időre meghatározta, meghatározza a magyar történettudományt és a történeti közgondolkodást.¹³ Noha munkásságuk súlypontjait a kötet főszövegében – gyakran több helyütt elszórtan – részletesen is ismerteti a szerző, mégis egyértelműen hasznos, hogy az életutakat 1–3 oldal terjedelemben és azonos felépítésű szócikkekben is olvashatjuk. Minden szócikk az adott történész származásával, tanulmányai és mesterei meghatározásával kezdődik, majd a karrier ismertetése után a betöltött tudományos tisztségek és kapott elismerések seregszemléje következik. Ezt követi a legfontosabb 8–12 írásának felsorolása, majd a róla szóló szakirodalom.

A mintegy 100 oldalnyi dokumentumközlés a dualizmus korától az 1980-as évekig tartalmaz meghatározó szöveg(részlet)eket. Ezek között irányadó

beszéddek, beszámolók, programadó írássok egyaránt helyet kaptak. Általuk az egyes korszakok és fontosabb történetírói irányzatok történetfelfogásába nyerhetünk betekintést.¹⁴ Ezek összegyűjtött újraközlése mellett nemcsak az szól, hogy ma már több esetben nehezen hozzáférhetőek, de az is, hogy Romsics biztos kézzel emelte ki a legfontosabb szövegrészeket, így a dokumentumközlés nem lett parttalan.

A kötet felépítése világos szerkezetű. A bevezetés a keresztény történetírástól ível a felvilágosodásig. Ezt követi a 19. századi történetírás európai irányzatainak ismertetése, majd a 19. századi magyar történetírás alkorszakokra tagolva. Ezután következik a 20. századi nemzetközi történetírás bemutatása, majd a magyar történetírásról szóló két fejezet (a századelőtől 1945-ig, illetve az állampárti időszakban). A rövid epilógus kitekintés a rendszerváltás utáni magyar történetírára. A szerző módszere már a tartalomjegyzékből világos: a mű vezérfonala a magyar politikai rendszerek történetírásra gyakorolt hatásának nyomon követése, s ennek háttérét adják a nemzetközi történetírói tendenciák és irányzatok. A kötet előszavában Romsics a magyar historiográfiai kánon főbb munkáit, a legjelesebb elődöket említi Alexander Fleglertől Trencsényi Balázsig és Apor Péterig.

A kötet a keresztény történelemfelfogás emblematikus munkáinak és szemléiségének címszavakban való ismertetésével kezdődik, majd a reneszánsz történetírás legjelesebbjei következnek, amit a reformáció és ellenreformáció folytat. Ez a néhány oldal azonban csak amolyan dobantó, ahonnan a szöveg elrugaszkozik, hogy a kereszténység üdvtörténeti béklyóitól megszabaduló történetírás tudománnyá válásának történetét nyomon követhesse. Ennek röviden ismertetett út-törői a felvilágosodás ismert alakjai. (Condorcet esetében például jól látható a keresztény üdvtörténet szekularizálása.) Ezt követi ugyane történet magyar párhuzama: a humanisták (Thuróczy, Bonfini, Brodarics, Oláh Miklós, Verancsics, Szerémi György), a protestáns prédikátorok (Károli, Heltai), az erdélyiek (Szamosközy, Bethlen János és Farkas), az aulikusok (Istvánffy, Pethő Gergely és Révay Péter), majd a jezsuita forrásgyűjtők (Hevenesi, Kaprinai, Timon, Pray, Kato-

na), az evangélikusok, valamint az államtani és országismereti munkák szerzői (Bod Péter, Bél Mátyás, Sajnovics, Fóris, Schwartner stb.) és a felvilágosodás magyar alakjai (Kollár Ádám Ferenc, Engel János Keresztély és a náluk jóval népszerűbb Virág Benedek). Romsics – Hóman és Kosáry értékeléseire támaszkodva – a magyar történetírást a nyugatihoz képest megkésettnek és halványabbnak értékeli. A magyar alfejezetből a recenziens hiányolja, hogy az nem a magyar történeti és közgondolkodásra meghatározó hatást gyakorló krónikairadalom és Werbőczy rövid bemutatásával kezdődik. Ez már csak azért is indokolt lett volna, mert az európai historiográfiát is a keresztény középkortól követhetjük nyomon, másrészt a hiányzó művekre és személyekre később számos esetben történik hivatkozás.

A 19. századi európai történetírással öt eszmetörténeti fejezet foglalja össze (romantika, historizmus, pozitívizmus, történelmi materializmus, végül a század végén jelentkező „kihívók”). Az irányzatok kulcsfiguráit sorra vevő fejezetekből kitűnik, Romsics leginkább arra kíváncsi, hogy a vizsgált történészek mennyiben hoztak előre- vagy esetleg visszalépést a történettudomány szakszerűsödésében. Ennek legszebb példája a historizmust és a pozitívizmust bemutató fejezetek: míg előbbi szépen ível az egyre tisztább tudományosság felé, addig az elméletközpontú pozitivistákat túlzó általánosításai miatt visszalépésként értékeli a szerző, akik elsősorban érdeklődésük tematikai sokszínűsége miatt méltók a figyelemre (pl. Taine). Több később cáfolt elmélet is tőlük eredeztethető, így például a biológiai alapú fajelmélet. A történelmi materialistákat csoportba gyűjtő fejezetben szembeállunk azzal, hogy a szintetizálás során elkülönített irányzatok egykor jóval összefonódottabbak voltak, mint az őket utólag rendszerző séma. A marxizmus által inspirált Ranke-tanítványokat például a recenziens inkább a historizmusnál tárgyalta volna. Az utolsó alfejezetben a szakszerűsödő történetírásról kapunk nemzetközi látképet. Romsics számba veszi a kialakuló tudományos intézményeket és folyóiratokat, majd rámutat, hogy a század végére a módszertanilag jól képzett történészek töltötték be ezen intézmények pozícióit. (Theodor Mommsen kapcsán viszont javíthatjuk a szerzőt, hiszen nem ő az egyetlen Nobel-díjas törté-

nész, ahogy az a IV. fejezetből ki is derül: Nobel-díjat kapott Robert W. Fogel is történeti gazdaságtani munkásságért 1993-ban – bár míg előbbi irodalmi, utóbbi közgazdasági.) Romsics a történeti módszer mindenhatóságában és ez által a múlt megismerhetőségében hívó történeteket követően bemutatja a szkeptikusokat is. A relativizálásban legtovább jutó Nietzsche ismertetése után az ismeretelméleti problémákra is reflektáló korabeli történettudományi bevezetőket, szakmódszertanokat ismerhetjük meg. Ezek bizonyítják, hogy a felvetett kérdések a korabeli történészeket elgondolkodtatták, ám „szakmájuk tudományos jellegébe vett hitüket nem rendítette meg”.

A 19. századi magyar történetírást Romsics a politikatörténeti tagolás szerint három alkorszakra osztja: a reformkorra, a neoabszolutizmus idejére és a dualizmusra. Az első kettőben a romantikus-nemzeti történetírói szemlélet dominált, a különbség lényegében annyi, hogy a neoabszolutizmus éveiben a legjelesebb magyar történetírói munkák (Szalay László és Horváth Mihály szintézisei) emigrációban születtek. A dualizmus időszaka azonban kutatási szabadságot, szakszerűsödést és intézményesülést hozott. A reformkori fejezet rámutat, hogy mekkora visszaesést hozott a 18. század végi latin, majd német nyelvű magyar történetírás után a nemzeti nyelvű történetírás születése. Ekkor ugyanis annak elsődleges funkciója a nemzetépítés (és ami ezzel szorosan összefüggött: a Habsburgellenesség) lett. Ennek jegyében érthető csak meg a nemzeti dicsőséget vad fantazmagóriákban hirdető Horvát István korabeli népszerűsége és elismertsége (egyetemi professzor, a Széchényi Könyvtár vezetője, akadémikus). A kor neves történészeinek (Szalay, Wenzel, Vasvári) életútja pedig rámutat, hogy a magyar történetírás ekkor a jogtörténet felől nőtt ki, annak mintegy segédtudományként szerveződött meg. Figyelemre méltó továbbá, hogy a korabeli egyetemi kinevezési rendszer a középszerű oktatókat preferálta a megbízhatatlanabb tehetségekkel szemben. A neoabszolutizmust vizsgáló fejezetben Romsics mindenekelőtt számot vet a már megismert történészek sorsával, a generációváltással. A fejezet talán legfigyelemreméltóbb részei az Ipolyi–Csengery-vita bemutatása, valamint Szalay és Horváth Mihály szintéziseinek összevetése.

A dualizmus korának a századfordulói tartó időszakát vizsgáló fejezet három részre oszlik. Az elsőben az oktatási expanzió és az intézményesülés történetét, a másodikban a történészek által képviselt ideológiai és módszertani irányzatokat, a harmadikban pedig a millenniumi kiadványokat mutatja be. A történeti nemzedékeket és az intézményi hátteret (egyetemi tanszékek, kutatóintézetek, folyóiratok, sorozatok sorsát) nyomon követő fejezet adatgazdagsága szépen dokumentálja a ma is működő intézményrendszer születését. A kötet egyik visszatérő eleme az egyes korszakok ilyen jellegű adatsorainak áttekintése. Emellett leginkább az olyan apró érdekességek szűrnak szemet, mint hogy milyen kiemelkedő tanári kara volt néhány neves korabeli gimnáziumnak; Thaly Ocskay-könyve kapcsán pedig kiderül, hogy ekkoriban is létezett a sorok között olvasás, s a történészek lényegében már témaválasztásukkal is elkötelezték magukat egy-egy korabeli politikai irányzat mellett. Arra is érdemes figyelni, hogy a szerző rámutat, Pauler elméleti írásai ellenére egyetlen pozitivistá művet sem írt, sőt gyakorlatilag félreértelmezte azt azzal, hogy pozitívizmus címen antikvárius adatgyűjtőgetést folytatott.¹⁵ A korszak történeti irányzatainak elkülönítése alapvető és az olvasót jól orientálja az egyébként gyakran bonyolult – mert többtényezős – viszonyrendszerben. Ipolyi programadó írása kapcsán azonban megjegyeznénk, hogy a „műveltség-történeti és nemzeti történeti szempont egyesítése” szerintünk többet takar a kifejtettnél. Ez ugyanis a magyar történelmet nemzetközi beágyazottságában értelmező „műveltség-történeti” és a magyar história öncélúságot hirdető „nemzeti” irányzat összebékítésére tett kísérlet is. Hasonlóképpen a Lániczky-Thaly-vita kapcsán is úgy érezzük, hogy Romsics leegyszerűsíti a történetet, amikor azt kizárólag kuruc-labanc ellentétként értelmezi. Meglátásunk szerint emellett volt egy másik dimenzió is, ami a szakszerű forráskritika és a romantikus mítoszgyártás ellentétéből fakadt. A Fraknói tevékenységét bemutató résznél pedig többet is olvastunk volna a Magyar Könyvszemle és a Római Történeti Intézet alapításáról, működéséről.

A negyedik fejezet a 20. századi európai történetírást hét alfejezetre bontva tárgyalja. Az elsőben Romsics átfogó ké-

pet ad a fontosabb történetírói irányzatokról, a másodikban az egyetemes történeti kézikönyvekkel és szintézisekkel foglalkozik, a harmadikban pedig a megerősödő ismeretelméleti szkepticizmust mutatja be. A két utóbbi alfejezetben a szkeptikusokat szembeállítja a világtörténelmi szintéziseket produkáló, ismeretelméleti optimizmussal jellemezhető szerzőkkel. S bár olykor kritikával illeti a szintézisalkotók túlzó általánosításait és néha erőltetett párhuzamait, nem kétséges, hogy Romsics hozzájuk áll közelebb. A szerző azon állítását, miszerint a két világháború közt terjedő filozófiai idealizmust és történelmi relativizmust három irányzat (a marxizmus, a neopozitívizmus és a strukturalizmus) utasította el, viszont kiegészíthetjük: a negyedik ilyen irányzat a náci fajelmélet volt.

Az ezután következő négy alfejezet a nagyobb történetírói irányzatokat mutatja be. Elsőként a szellem-történetet és a német történetírást, majd a marxista, illetve marxizáló történetírást, harmadjára a francia Annales-iskolát, végül a lényegében az angolszász történetírás egyik jelentős vonulatát képező posztmodern és „új történetírást”. A fejezetek illetően felosztása véleményünk szerint nem a legszerencsésebb. Így ugyanis a német történetírást bemutató fejezet közepébe szervesen illeszkedik a kultúrtörténetre való globális kitekintés, valamint a nyúl-farknyi nemzetkarakterológia. Utóbbinak logikus folytatása lehetett volna a Julius Evolától Hamvas Béláig ívelő úgynevezett tradicionalisták bemutatása, ez azonban hiányzik, ahogy az ezeknél jóval jelentősebb holokauszt-kutatás is. A posztmodernről szóló fejezet jó összefoglalása a témának, noha néhány kategóriája (progresszív történetírók, Past and Present köre) a „levegőben lóg”, mivel az angolszász és amerikai történetírásról mássutt nem olvashatunk. Pedig különösen hasznos lett volna röviden kitérni az amerikai történetírásra is, amelybe Magyarországáról amúgy is nehéz betekintést nyerni. Hayden White nézeteit pedig véleményünk szerint érdemes lett volna részletesebben ismertetni, mivel a Metahistory magyarul mindmáig kiadatlan. Véleményünk szerint az említett problémákat megoldotta volna a német történetírást bemutató negyedik alfejezet kettéválasztása. Így a kultúrtörténettől elkülönítve lehetett volna tárgyalni a náci történet-

írást és a náciizmus következményeit. Utóbbi részben helye lett volna a holokausztkutatásnak is. A bielefeldi iskolát viszont nem ezekben, hanem az ahhoz legközelebb álló gazdaságtörténeti irányzatok mellett ismertettük volna.

A kötet ötödik fejezete a századfordulótól 1945-ig követi nyomon a magyar történetírás fejlődését. Ebben a megszo-
kott módon előbb intézményi áttekintést kapunk, majd a történetírói irányzatok bemutatása következik. A harmadik alfejezetben pedig a kézikönyvek és szakmódszertanok után a legjelesebb történetírókat irányzatokba osztva ismerhetjük meg. A szellemtörténeti részben Szekfű és Hóman, a művelődéstörténetiben Domanovszky, a társadalomtörténetiben Mályusz, Hajnal és Szabó, a szélsőjobboldaliban Baráth és Málnási, végül a marxistákat tárgyaló részben Molnár, Révai és Mód kapott helyet. A merev kategorizálást sugalló fejezetcímek ellenére Romsics nagyon is árnyaltan értékeli e történetírók munkásságát. Különösen jól látszik ez a fogalmi reflektáltság a szellemtörténetről szóló részben, amit eleve a fogalom problematikuságának bemutatásával indít. Az irányzatok sokszínűsége már önmagában is sugallja a választ a gyakran feltett kérdésre, hogy miért is tekinthető a Horthy-korszak a magyar történetírás aranykorának. Ezt támasztja alá a szerzők munkásságának nemzetközi mércével is figyelemre méltó színvonala is. Nem kevésbé érdekes azonban a dualizmus talán legtehetségesebb történetírójának, Marczali Henriknek az esete, akit zsidó származása, a nemzeti mítoszokat vitató realizmusa és sikeresége miatt a századfordulótól folyamatosan értek nemtelen támadások, majd a Horthy-korban félreállítás, s végül kirekesztés lett osztályrésze. A Horthy-korszak historiográfiájában csak kicsit is jártas olvasó azonban szükségszerűen találni fog hiányzó vagy „nem elég részletesen kifejtett” témákat. Ez meglátásunk szerint abból fakad, hogy ez a korszak a magyar historiográfián belül „túlkutatott”. A recenzens szerint például a szélsőjobboldali történetírást tárgyaló fejezetet érdeme-
sebb lett volna az azt megalapozó Szabó Dezső, Németh László, Farkas Gyula fajvédő jellegű írásaival kezdeni, mivel ezek hiányában inkább csak a nyilas történetírást ismerhetjük meg. A marxista történetírókat bemutató részben pedig helyet

kaphatott volna Erdei szárszói beszéde is. De nyilván a tengernyire duzzadt Szekfűirodalom ismerői is fognak találni ezt-azt, amit ők másképp vagy legalábbis bővebben írtak volna meg. Romsics azonban a lényegi kérdéseket jól fókuszálja, a hivatkozott bőséges szakirodalom pedig az érdeklődő olvasót továbbvezeti a részletek megismerése felé.

Az 1945 utáni időszakot tárgyaló fejezetben Romsics túllép a szintézisekkel szemben támasztható követelményeken, s új kutatási eredményeket is közöl. Ennek háttérében személyes tapasztalatai mellett az ÁBTL-ben végzett kutatásai és minden bizonnyal a Kosáryval folytatott beszélgetései állnak. Ez a fejezet tehát nem csak személyes érintettségük miatt érdekelheti a historiográfusokat. Itt azonban – a Horthy-korszakkal épp ellentétesen – a vonatkozó szakmunkák hiánya nehezíti a szintézisírást. Romsics mégis magabiztosan és a személyes motivációkat is kiemelve mutatja be a polgári történetírás térvesztését és az egyre nagyobb szerepet játszó kommunista előretörést a demokratikus átmenet éveiben. Ezután a Rákosi-korszakra jellemző „nemzeti kommunista” kánon kialakulását ismerteti, amit a részletesebben bemutatott Kádár-korszak követ. Romsics a nemzeti történeti kánon látószögéből szépen ábrázolja a történetírás 1960-as évektől megfigyelhető újrászakszerűsödését, amit az ideológiai kötöttségek és az azt képviselő keményvonalasok 1956 utáni visszaszorulása tett lehetővé. A Kádár-korszakról szóló fejezet intézménytörténeti áttekintése után a szerteágazó történeti kutatások korszakonkénti és tematikus áttekintésére vállalkozik, amit a nagy szintézisművek ismertetése követ. Romsics teljességre törekvő áttekintése jó összefoglalás, bár feltehetőleg minden történész kevesellni fogja a szakterületéről írtakat. A nemzetközi elismerésnek örvendő oszmanista kutatók például kimaradtak, miközben a jeles ókorászok, sőt az utódállamokban és a nyugati emigrációban alkotó magyar szerzők – egyébként nagyon is üdvözölhető módon – bekerültek.

A rendszerváltás utáni időszak történettudományi viszonyairól Romsics csak röviden szól, ismertette az intézményszerkezet változásait (pluralizálódás és az oktatás jelentős bővülését), valamint a megváltozó szakirodalmi feltételeket (megszűnő tudományos sorozatok és

újonnan alapított folyóiratok). A kritikus pontokra ezúttal csak röviden utaló Romsics az iparszerű diploma- és publikációtermelés káros hatásaira, valamint a tudatosan elfogult és/vagy hozzá nem értésből tévedő történetírás iránt megjelenő igényre hívja fel a figyelmet. Kortárs történetírói teljesítményeket azonban nem értékeli. Arra viszont a rendszerszintű elemzés lehetőséget adott volna, hogy rámutasson, miként távolodott el az állami pénzekre rászokott szakma a piaci (főleg olvasói) igényektől. Amiket aztán a szakma többedrangú vagy egyenesen periférián lévő tagjai szolgálnak ki, esetleg ambiciózus középiskolai tanárok vagy a jogos kritikával illetett dilettánsok. Ugyancsak nem esik szó az intézményi rendszer pártosságáról, ami miatt a történeti kutatók jelentős része kimondottan politikai érdekeket és/vagy a vezető történészek egyéni érdeklődését szolgálja.

Romsics néhány kivételtől eltekintve következetesen a történészcéh történetét írta meg, s nem a történeti közgondolkodását. Ennek megfelelően a kötet a felvilágosodás előtti keresztény történetírást csak említi, hogy a felvázolt alapokról rugaszkodjon neki a szaktudománnyá válás ismertetésének. Ezért nem lép túl a milenniumi kiadványok ismertetésén, s nem ír az emlékművekről vagy a historizáló festészetről. Ugyanígy nem foglalkozik a szakmán kívüli szerzők írásaival sem. Ezen alapállástól csak néha tér el kissé, így például a történelmi regény születésének ismertetésekor vagy a Bounty-lázadásról készült filmes adaptációk összehasonlítása esetében. Éppen ezért pontosabb lett volna a kötet alcímében történettudományt írni történetírás helyett. E megközelítés azonban mást is megmagyaráz. A szerzőt ugyanis mindvégig jellemzi egyfajta tudományos optimizmus: Romsics mélyen hisz abban, hogy a mitikus ókori és babonás keresztény történetírástól távolodva, a szakmaiság szabályainak mind nagyobb fokú érvényesülésével egyre több és megbízhatóbb ismeret ad a történettudomány. Ez az optimizmus imponáló ugyan, de a recenzens szerint a megtett út közel sem ennyire dicsőséges. Ez ugyanis inkább a választott optika miatt látszik így. Ha ugyanis a történeti közgondolkodás alakulását követnénk nyomon, akkor korántsem lenne ilyen biztató a kép. Ehhez elég csak a romantikus múltábrázolás és az

összeesküvés-elméletek újra és újra felálgoló divatjára gondolni.

A *Clio bűvöletében* a leginkább Romsics első nagy szintézisével, a *Magyarország XX. századi történetével* rokon. Ugyanúgy világos korszakolás és azon belül tematikus alfejezetek jellemzik. A kötet nyelvezete, adatgazdagsága, a statisztikákkal megalapozott leíró részek egyértelműen azt mutatják, hogy létezik egyfajta romsicsi leíró-elbeszélő nyelvezet, amelynek sajátossága a tényrengetegre felfeszített pontos és távolágtartó fogalmazás. A kötet abban is az első *opus magnumra* emlékeztet, hogy bár szól a jelenkorról is, de ott jól érzékelhetően beszédmódot vált. A rendszerváltás utáni időszakról szólva megszűnik a mindenkor összefonódó valóság alfejezeteire való szétszalazása, ehelyett a szikár tényeket rögzítő epilógust kapunk.

A tetszetős megjelenésű új Romsics-kötet jelentős és hiánypótló mű. Nemcsak nagy ívű és adatgazdag egyetemi kézikönyv, hanem ezen túlmenően az érdeklődő nagyközönség számára írt olvasmányos és jól áttekinthető tudománytörténeti szintézis is. Ezenfelül az 1945 utáni időszakra vonatkozóan forrásmunka is. A kötet magasra teszi a lécet a magyar historiográfia témájában a jövőben publikálni szándékozók előtt. Azonban – ahogy azt fentebb jeleztük – több kérdésben is kiegészíthető. Nemcsak a hiányzó vagy szűkebben ismertett részek pótlásával, hanem főleg más szemléletű historiográfiai összefoglalásokkal. Hasznos lehetne például egy problémacentrikus vagy egy, a történeti közgondolkodás változásait bemutató megközelítés. Ilyenek elkészítése azonban nyilvánvalóan nem lehet egyemberes feladat, s ezek megszületését a részletkutatások hiánya is nehezíti. A Romsics-kötetre vonatkozó első szakmai reakciók¹⁶ mindenesetre azt jelzik, hogy a historiográfiai résztémákban és az elméleti kérdésekben elmerült kutatók alapvetően a munka jelentőségét elismerve, de egyúttal irigykedve szemlélik a szintézisírásban jártas Romsics munkájának vitathatatlan erényeit és fanyalogva a kötet szükségszerű korlátait. Ez pedig a kutatások további felpezsdülését, újabb szakmunkák és esetleg válasz-szintézis(ek) megjelenését is ígérheti.

■ JEGYZETEK

1. Romsics Ignác: A történetírás objektivitásának mítoszáról és a múlt mitizálásának elfogadhatatlanságáról. In: Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről. Szerk. Romsics Ignác. Osiris Kiadó, Bp., 2002. 7–27.
2. A történelem mestersége. Rubicon 2003. 6. 4–66.
3. Romsics Ignác: Mi a történelem, hogyan és miért mondjuk el a múltbeli eseményeket? Korunk 2002.12. 126–128; valamint Romsics Ignác: Mi a történelem? In: Mindentudás Egyeteme 1. Szerk. Hitseker Mária – Szilágyi Zsuzsa. Kossuth Kiadó, Bp., 2003. 57–80.
4. Romsics Ignác: A szintézisírás dilemmái. Történelmi Szemle 2006. 3–4. 223–234.
5. Ignác Romsics: Ungarische Geschichtsschreibung im 20. Jahrhundert. Tendenzen, Autoren, Werke. In: Nationale Geschichtskulturen. Bilanz, Ausstrahlung, Europabezogenheit: Beiträge des internationalen Symposions in der Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz, vom 30. September bis 2. Oktober 2004. Hrsg. Heinz Duchhardt. Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2006. 195–220.
6. Romsics Ignác: A modern magyar történetírás. In: Boldog születésnapot kívánunk! [Tanulmányok Csepeli György 60. születésnapjára] Az ünnepi írásokat csak website-on publikálták, nyomtatva nem: http://www.csepeli.com/kotet/csepeli60_romsics_ignac.pdf
7. Romsics Ignác: Magyar történetírás a 20. században. In: Találkozások: Várszegi Asztrik pannonhalmi főpát hatvanadik születésnapjára. Szerk. Sulyok Elemér – Varga Máttyás. Pannonhalmi Bencés Főapátság, Pannonhalma, 2006. 257–281.
8. Romsics Ignác: Történelem, történetírás, hagyomány. Osiris Kiadó, Bp., 2008. 321. Különösen Szakosodás, szintetizálás és interdiszciplinaritás a 20. századi történetírásban (165–176.); Magyar történetírás a 20. században (177–195.); A szintézisírás dilemmái (253–264.).
9. Romsics Ignác: A magyar történetírás intézményrendszere és fórumai. Aetas 2010. 4. 7–14.
10. Romsics Ignác: Magyar történetírás a neoabszolutizmus korában. In: Klió és a médiakutatás. Szerk. Martin József – Széchenyi Ágnes. Corvina – Eszterházy Károly Főiskola, Bp., 2011. 281–300.
11. Romsics Ignác: Új tendenciák az ezredforduló történetírásában. Múltunk 2011/2. 130–144.
12. Romsics Ignác: A magyar történetírás gleichschaltolása 1945–1949. Rubicon 2011. 5. 68–82.
13. Ezek rendre: Andics Erzsébet, Domanovszky Sándor, Fejérfatay László, Fraknoi Vilmos, Hajnal István, Hanák Péter, Hóman Bálint, Horváth Mihály, Katona István, Kosáry Domokos, Mályusz Elemér, Marczali Henrik, Molnár Erik, Pach Zsigmond Pál, Pray György, Ránki György, Szabó István, Szalay László, Szekfű Gyula, Szűcs Jenő, Thaly Kálmán.
14. Gróf Mikó Imre, Horváth Mihály, Klebelsberg Kunó, Andics Erzsébet programadó beszédei mellett Salamon Ferenc és Ipolyi Arnold történetelméleti fejtegetései, történeti ars poeticák (Marczali Henriké, a Hóman–Szekfűé, a Domanovszky szerkesztett művelődéstörténeté), valamint az Acsády Ignáchoz köthető gazdaságtörténeti irányzat, a Mályusz-féle népiségtörténet és Hajnal szociológiai indítatású programja mellett Molnár Erik, Pach Zsigmond Pál és Ránki György, valamint Kosáry Domokos számvető jellegű áttekintése és helyzetértékelése került be a szövegvevőlatába.
15. Ezt a félreértett magyar pozitívizmust nevezte később Baráth Tibor historiográfiai írásaiban naturalizmusnak.
16. 2011. november 24–25-én az ELTE és a Debreceni Egyetem rendeztek közös, kétnapos konferenciát az ELTE Történeti Intézetének könyvtárában az 1945 utáni magyar történetírásról. Itt Takács Ádám vezetésével Erős Vilmos, Halmos Károly, Lévai Csaba, valamint Pók Attila vett részt a Romsics-kötetről tartott kerekasztal-beszélgetésen.

MAGYARORSZÁG ÉS EURÓPA A KÜLÜGYMINISZTER SZEMÉVEL Balázs Péter: *Magyarország és Európa*

■ Történészek között szinte már banalitásnak ható íratlan szabály, hogy a múlt eseményeinek objektív, tudományos feltárásához és értelmezéséhez legalább fél évszázadnak kell elteltie. Ezzel a dogmaszerű beidegződéssel akar szakítani a Földes György szerkesztésében néhány éve elindított, *20 év után* című, nagy sikerű

sorozat. Az ismert magyarországi szociológusok,¹ politológusok,² történészek,³ jogászok,⁴ közgazdászok⁵ kötetei a pártpolitikától a csoportidentitáson át a gazdasági kérdésekig, a média növekvő befolyásától a jogrendszer átalakulásáig korunk megannyi kihívását veszik górcső alá. E sorba szervesen illeszkedik a sorozat ti-